

Інформаційний вісник
методичного кабінету ВП НУБіП України
«Ірпінський економічний коледж»

№2, 6 жовтня 2019 року

Тема випуску: *Сучасні форми і методи профорієнтації учнівської молоді*

Сучасний ринок праці в Україні і особливості соціально-економічної ситуації сьогодення взагалі вимагають більш раннього професійного самовизначення школярів, у яких повинні бути сформовані усвідомлені професійні наміри та визначений шлях щодо подальшого продовження освіти ще до моменту закінчення основної школи. В умовах, коли глобалізація та неоліберальні ринкові механізми створюють сприятливі можливості для швидкого поширення світом нових знань, ідей, технологій та інформації, а також переміщення устаткування, машин, висококваліфікованих спеціалістів, конкурентні позиції тієї чи іншої країни визначаються її здатністю не тільки створювати нові знання і технології, а й упроваджувати інновації у виробництво. Інноваційні переваги дають можливість посісти належне місце у світовому співтоваристві. Однак як теоретичні дослідження, так і практика свідчать про те, що останнім часом збільшилася кількість випускників загальноосвітніх шкіл, в яких професійні наміри виявлені слабо, тобто в них не сформовано усвідомлене відношення до певного виду професійної діяльності, що включає знання про призначення професії, прагнення обрати професію і здобути відповідну освіту. Сьогодні спостерігається тенденція, коли професія в очах сучасного школяра найчастіше виступає переважно як засіб досягнення певного способу життя, а не як істотна частина самого способу життя. Тому, вибудовуючи профорієнтаційну роботу в освітньому закладі, слід чітко усвідомлювати та пов'язувати її з процесом всебічного розвитку особистості, підготовкою учнів до життя, до праці.

Проблемі вибору молодим поколінням майбутньої професії присвячена значна кількість педагогічних досліджень. Так у працях Є. Клімова, Г. Костюка, Є. Павлютенкова, М. Пряжнікова, В. Симоненка, С. Кістякової, Б. Федоришина зосереджена увага на психолого-педагогічних та організаційних основах підготовки молоді, що навчається, до вибору професії. У роботах П. Атутова, В. Бутенка, Л. Гуцан, М. Піддячого, В. Синівського, В. Сидоренка, М. Тименка, В. Титаренко, М. Янцура та інших дослідників розкриваються особливості здійснення профорієнтаційної роботи та підготовки школярів до професійного самовизначення у навчально-виховному процесі школи. Різні аспекти професіонального становлення досліджують Є. Бондарева, Т. Крюкова, В. Тарасова, Е. Зеєр, Ю. Кулюткін та ін. Більше науковців дотримуються думки, що метою професійної орієнтації в загальноосвітній школі є забезпечення допомоги

особистості в активному свідомому професійному самовизначенні, що передбачає формування у школярів ставлення до себе, суспільства і професійної діяльності, формування особистісно-значущого змісту вибору професії, професійних намірів. І в цьому важливу роль відіграє співпраця педагогічних колективів загальноосвітніх навчальних закладів і закладів вищої освіти.

Професійна орієнтація – це система науково-практичної діяльності загальноосвітнього навчального закладу, низки інших суспільних інститутів, метою яких є професійне самовизначення учнів, що відповідає індивідуальним особливостям кожної особистості й потребам суспільства в кадрах. Формування спрямованості старшокласників на майбутній професійний успіх і його реалізацію у навчально-виховній роботі базується на таких концептуальних засадах:

- організація інформаційного середовища, яка передбачає оформлення профорієнтаційного куточка, підготовку матеріалів з профорієнтації для друкованих видань, оформлення листівок, буклетів, проспектів, слайдів, плакатів та ін.;
- використання засобів масової інформації (преса, радіо, телебачення, Інтернет, бібліотеки);
- співпраця з міською службою зайнятості;
- залучення до профорієнтаційної роботи батьків учнів та випускників школи, професійно-технічного училища, закладу вищої освіти;
- включення у зміст навчальних та профільних предметів загальноосвітнього навчального закладу інформації профорієнтаційного характеру;
- психологічний супровід вибору старшокласниками професії;
- виховна робота (години спілкування, очно-заочні екскурсії на підприємства, в установи, у заклади вищої освіти, зустрічі з представниками різних професій);
- співпраця міських, районних відділів освіти і науки та адміністрації загальноосвітніх навчальних закладів із закладами вищої освіти.

Профорієнтаційна робота складається з таких компонентів:

- професійна інформація;
- професійна діагностика;
- професійна консультація;
- професійний відбір;
- професійна адаптація.

Організація та управління професійною орієнтацією в загальноосвітньому та вищому закладі освіти передбачає підготовку нормативних документів, які регламентують її порядок:

1. Наказ про організацію профорієнтаційної роботи на навчальний рік.
2. План профорієнтаційної роботи.
3. План роботи кафедри (предметної, циклової комісії) з профорієнтаційної роботи.

4. План роботи практичного психолога.
5. Організація контролю за якістю профорієнтаційної роботи.
6. Угоди про співпрацю з партнерами закладу освіти.
7. Наказ про проведення Дня відкритих дверей, місячника профорієнтації в закладі освіти.
8. Наказ про підсумки організації профорієнтаційної роботи за навчальний рік.

Важливу роль у профорієнтації учнів відіграє зв'язок школи із закладами вищої освіти, сприяння проведенню науково-педагогічними працівниками закладів вищої освіти профорієнтаційних заходів на базі загальноосвітніх шкіл та залучення школярів до заходів у коледжах, університетах. Робота в цьому напрямі має проводитися всім педагогічним колективом закладу вищої освіти з урахуванням традицій і досвіду у цій діяльності. Постійне бажання вдосконалити процес профорієнтації учнів, залучити їх до участі в науково-дослідній, спортивно- і культурно-масовій роботі, у профорієнтаційних заходах і, як наслідок, до вступу до закладу вищої освіти на навчання за одним із напрямів підготовки спонукає колективи шукати нові форми і методи профорієнтаційної роботи.

Щоб вибір професії учнями був справді свідомим і вільним, необхідно враховувати принаймні три фактори: поінформованість про світ професій, знання своїх особистісних особливостей, уміння співвідносити особисті здібності з тими, які вимагають професія і спеціальність. Як свідчать дослідження, проведені серед учнів 11 класів, на вибір майбутньої професії впливає багато факторів, серед них: рішення батьків, життєві обставини, власне бажання. На думку соціологів, частина учнів, що самостійно обрали свій майбутній життєвий шлях, становить лише близько п'ятої частини всіх випускників шкіл, решта виявились не готовими до усвідомленого вибору. Серед причин, що призвели до несамостійного вибору професії, називають чотири основні об'єктивні причини, які не залежать від бажання і намірів учнів, а, навпаки, заважають їм свідомо зробити самостійний вибір:

- психологічна неготовність зробити самостійний вибір («покладаємось на досвід батьків»);
- поверхневе уявлення про майбутні професії;
- відсутність напряму навчання, спеціальності, що подобається, у професійно-технічних училищах, закладах вищої освіти, розташованих близько до місця проживання;
- фінансова обмеженість щодо можливості продовження навчання у закладах освіти за межами рідного міста.

Отже, більшість старшокласників планує здобути освіту не для самореалізації своєї особистості, а для вирішення певних власних проблем. Але головною причиною зробленого вибору більшість учнів визнають обізнаність із світом майбутньої професії, фаховими вимогами до неї, оскільки таку ж професію мають батьки, родичі, вони мають можливість спілкуватися з

фахівцями з обраного напрямку, відчутний вплив учителів (факультативні заняття, предметні гуртки, авторитетна думка вчителя тощо). Для окремих учнів вибір став результатом поради психолога, власного досвіду науково-дослідницької діяльності з напрямку майбутньої професії (членство у філії Малої Академії наук).

Науково-педагогічні працівники Житомирського педагогічного інституту імені Івана Франка провели дослідження серед гімназистів Житомирської гуманітарної гімназії №1, на основі яких висловлюють думку про те, що **найефективнішою формою професійної орієнтації є науково-дослідницька діяльність**, бо саме вона стала найвагомішою причиною, що призвела до самостійного вибору майбутньої професії. Зокрема, інформація отримана учнями в процесі науково-дослідницької діяльності, носить не формальний, не поверхневий характер, а навпаки - глибокий і змістовний. Під час написання творчих робіт або робіт у Малій академії наук учні не просто знайомляться з певними економічними, соціальними галузями, але й переймаються проблемами цієї галузі, шукають шляхи їх розв'язання, навчаються використовувати набуті теоретичні знання на практиці, занурюючись в реальний світ обраної професії. Робота над науково – дослідницькими проектами, зокрема у секціях МАН та на заняттях наукового гуртка, має на меті подальший розвиток творчої і пізнавальної активності учня, ця діяльність спрямована на закріплення і розширення теоретичних знань і поглиблене вивчення вибраної теми, і як заключний етап - навчання учнів, у більшості випадків, у тих самих закладах вищої освіти, де учень може розширити теоретичні знання і поглибити вивчення вибраної теми.

Ще одним фактором, який впливає на професійну орієнтацію учня під час виконання науково-дослідницької роботи є те, що вона виконується під науковим керівництвом представника наукової установи чи закладу вищої освіти, що, в свою чергу, сприяє впливу на формування професійних інтересів старшокласника, насамперед позитивних мотивів вибору професії, які забезпечують узгодження інтересів особистості і суспільства та гарантує, що учень після завершення навчання у загальноосвітньому закладі не лише отримує атестат про середню освіту, а й, завдяки тісному знайомству з конкретним закладом вищої освіти, у нього сформується свідомий вибір продовження навчання саме в цьому коледжі чи університеті.

До сучасних форм ознайомлювальної профорієнтаційної роботи, за допомогою яких здійснюється професійна освіта і професійне виховання школярів, відносяться:

- профорієнтаційні ігри;
- тренінги;
- бізнес-ігри;
- віртуальні кабінети профорієнтації на сайтах закладів освіти;
- профорієнтаційні акції «Студент про свій коледж – рідній школі», «Рідній школі – про свій університет»;
- анонс ролик на сайті закладу вищої освіти;
- профорієнтаційна консультація з використанням комп'ютерних технологій;

заочний конкурс творів – роздумів (есе) учні «Що я знаю про професію...», «Професія моєї мрії»;
виставка кращих робіт учасників конкурсу на сайті закладу освіти;
відеоміст між закладом вищої освіти і загальноосвітнім закладом;
профінформаційний урок «У світі професій»;
екскурсії на підприємства та в музеї закладів вищої освіти;
зустрічі з фахівцями і передовиками виробництва, галузі;
зустрічі з успішними випускниками коледжу, університету;
участь у днях відкритих дверей у закладах вищої освіти;
спільні тематичні виховні години («Професія моєї мрії», «Як перетворити мрії у реальність», «Сто доріг – одна твоя»), літературно-художні вечори, усні журнали, олімпіади, конкурси, змагання, вікторини, виставки, екологічні акції, товариські зустрічі з різних видів спорту, конкурси художніх колективів учнів та студентів;
фотоконкурс «Моя майбутня професія»;
зустрічі з представниками центру зайнятості;
участь у ярмарках професій;
майстер-клас (наприклад, зі статистики для учнів економічного класу).

Вибір методів проведення профорієнтаційної роботи залежить від навчальних, виховних і профорієнтаційних задач, змісту і характеру досліджуваного матеріалу, вікових особливостей учнів і рівня їхньої профорієнтаційної готовності.

Методи профорієнтаційної роботи і їхнє застосування

1.Розповідь. Її застосовують при викладенні відомостей про зміст праці представників різних професій; про вимоги, що висуваються професією до психофізіологічних особливостей особистості та ін.

2.Пояснення. Використовують для повідомлення, наприклад, школярам правил вибору професії; особливостей трудової діяльності фахівців різних професій; послідовності виконання різних трудових прийомів і операцій. При цьому вводяться нові поняття і терміни (професія, спеціальність, предмет праці, знаряддя праці тощо), демонструються нові дії, прийоми роботи з інструментами, машинами, устаткуванням, демонструються прилади, програми, навчальні таблиці, плакати, діаграми, схеми.

Розповідь і пояснення повинні бути достовірними, а факти, що повідомляються, відповідати дійсності, розкривати сучасний стан ринку праці, зміст праці представників різних професій. Викладати матеріал необхідно в логічній послідовності. Наприклад, повідомляючи відомості про професії, доцільно спочатку ознайомити учнів з характером праці і значенням даної професії, а потім вже зосередити увагу на вимогах професії до психофізіологічних особливостей учнів і шляхах одержання професії. І розповідь, і пояснення повинні бути чіткими і доказовими, а виклад - коротким, але емоційним.

3. Профорієнтаційна бесіда - найбільш розповсюджений метод. Бесіда завжди повинна бути логічно пов'язана з досліджуваним матеріалом. Готувати її треба заздалегідь. У процесі підготовки необхідно зібрати інформацію про дану професію (з бесід із фахівцями, знайомими, використовуючи літературні джерела, передачі по радіо і телебаченню, інформацію з мережі Інтернет та ін.). Потім проаналізувати, систематизувати зібрані відомості і використати під час бесіди. Незважаючи на певну простоту проведення бесіди, її варто готувати за заздалегідь складеним планом.

Зразок плану бесіди про професію

1. Ознайомлення з історією розвитку професії.
2. Основний зміст праці фахівців цієї професії; галузі, у якій працюють фахівці; потреба підприємств міста, району, області в кадрах цієї професії.
3. Знаряддя праці і матеріали, використовувані фахівцями цієї професії.
4. Умови праці.
5. Загально трудові, загально технічні і спеціальні знання, уміння і навички, якими повинен володіти фахівець цієї професії.
6. Психофізіологічні вимоги професії до людини.
7. Економічні відомості про оплату й умови праці представників професії.
8. Підготовка кадрів і можливості професійного росту.

Ефективній організації профорієнтаційної роботи сприяє застосування поряд зі словесними *наочних методів*. Демонстрація досліджуваних об'єктів, процесів може слугувати не тільки підтвердженням матеріалу, що викладається, але і джерелом знань (наприклад, спостереження за працею робітників під час екскурсії). При цьому можливі такі види демонстрації:

- натуральні об'єкти (вироби, інструменти і пристосування, машини і механізми), технологічні процеси;
- зображення об'єктів (картини, плакати, слайди, відеофільми і т. п.);
- прийоми роботи.

Велику роль у роботі з профорієнтації відіграють **профорієнтаційні уроки**, що проводяться у старших класах. На них розглядають теоретичні і практичні питання підготовки до вибору майбутньої професії. На уроках застосовують різні методи: бесіду, розповідь, пояснення, диспут, самостійне складання професіограм, звітів про профорієнтаційний захід. Особливо корисними є уроки, на які вчитель, класний керівник запрошує фахівців, які розповідають про

свою професію, відповідають на питання учнів щодо вибору професії. Викладачі закладів вищої освіти мають можливість брати активну участь у проведенні профорієнтаційних уроків у загальноосвітніх закладах та запрошувати учнів на профорієнтаційні уроки.....

Екскурсія - одна з важливих форм по ознайомленню учнів з організацією виробництва, технікою, технологією й основними професіями різних підприємств, установ, організацій. Для успішного проведення екскурсії треба чітко визначити її тему, навчально-виховну і профорієнтаційну мету, дату проведення. Виділяють **три етапи екскурсії**: підготовка, проведення і підведення підсумків її. У підготовці до екскурсії значне місце займає планування. Воно дозволяє провести її відповідно до поставлених цілей. Планують екскурсії на початку навчального року. Як правило, у коледжі екскурсії школярів і батьків проводяться в рамках днів відкритих дверей та заходів циклових комісій по профорієнтації учнівської молоді.

У процесі підготовки до екскурсії викладачеві фахових дисциплін, голові циклової комісії доцільно розробити план майбутньої екскурсії. Безпосередньо перед екскурсією відвідати кабінети, лабораторії, уточнити хід її, час проведення, погодити план екскурсії, відібрати об'єкти для спостереження, продумати зміст вступної бесіди і пояснень по ходу екскурсії, підготувати перелік питань, на які учні повинні одержати відповіді в ході екскурсії, передбачити проведення заходів щодо забезпеченню безпеки перебування учнів, а також домовитися з досвідченими, успішними випускниками – представниками цієї професії про бесіду зі школярами. Перед екскурсією викладач повідомляє учням тему і її мету, план і порядок проведення спостережень, пропонує завдання, риторичні питання (індивідуальні або групові), на які школярі дадуть відповіді під час підведення підсумків екскурсії.

Починають екскурсію вступною бесідою екскурсовода про історію закладу освіти, його колектив, про успіхи і досягнення випускників, які стали гордістю коледжу, про попит на ринку праці на фахівців спеціальності. У ході заключної бесіди екскурсовод відповідає на питання учнів. Екскурсія закінчується заключною бесідою. З метою з'ясування професійних намірів у учнів, проводять анкетне опитування їх.

Зустрічі з фахівцями - представниками різних професій - одна з форм ознайомлювальної профорієнтаційної роботи, форма пропаганди професій і виховання в учнів поваги до людей праці.

Успіх у проведенні зустрічі з представниками різних професій залежить від попередньої підготовки, у процесі якої треба поговорити з фахівцем, уточнити план бесіди, і від самого фахівця, що проводить зустріч. Він повинний добре знати свою професію, бути захопленим своєю справою, з повагою відноситися до товаришів, з якими працює, прагнути передати учням це відношення до професії.

Позитивний вплив на учнів роблять виступи фахівців-випускників школи. Учитель допомагає фахівцеві підготувати виступ; розкриває мету зустрічі; роз'яснює конкретні задачі його бесіди з учнями; обговорює з ним план розповіді про професії; допомагає відібрати інформаційний матеріал; готує наочні приладдя.

Фахівець розповідає про свою професію: дає загальні зведення про професії, характеризує процес праці, розкриває санітарно-гігієнічні умови праці, уточнює психофізіологічні вимоги професії до людини, повідомляє про можливості професійної підготовки.

Диспути також виступають однією з форм професійної освіти учнів, вони стимулюють їхню пізнавальну активність. При проведенні диспуту важливо створити обстановку відвертого обговорення при направляючій ролі вчителя.

У підготовці учнів до вибору професії велику роль грають **також тематичні літературно-художні і музичні вечори, усні журнали, конкурси, вогники тощо.**

У процесі проведення усного журналу учням подають відомості про професії, розкриваючи значення багатьох з них. Щоб журнал викликав інтерес, підвищував активність учнів, треба до підготовки кожного номера залучати самих школярів, а в ході проведення журналу організовувати технічні конкурси, вікторини, диспути, включаючи повідомлення про трудові успіхи якого-небудь класу, окремих учнів, бесіди з представниками різних професій і т.ін.

Важливою формою позакласної роботи з професійної освіти учнів є **перегляд і обговорення кіно- і відеофільмів та телевізійних передач** профорієнтаційного змісту. Колективні перегляди вчать школярів правильно розуміти їхній зміст, сприяють розвитку професійного інтересу тощо. Вчителю самому необхідно переглянути кінофільм, оцінити його зміст, пізнавальне і виховне значення для школярів, визначити, яка підготовча робота з учнями повинна бути проведена. Перед переглядом варто поговорити з дітьми, поставити перед ними питання, на які вони повинні знайти відповідь у фільмі, познайомити з деякими героями. Обговорення доцільно проводити після перегляду, але не дуже затягуючи. Можна запропонувати школярам такі питання:

1. Який зміст кінокартини (телепередачі)?
2. Назвіть головних героїв.
3. У чому полягає зміст і романтика праці героїв?
4. Якими засобами праці вони користуються?
5. Що є предметом праці героїв?
6. Охарактеризуйте етапи трудового становлення героїв.

Отже, правильно зроблений випускником загальноосвітнього навчального закладу вибір професії, закладу вищої освіти, у якому він навчатиметься,

залежить як від батьків, так і від спільної цілеспрямованої планової діяльності педагогів, зокрема і від роботи педагогічних колективів закладів вищої освіти по профорієнтації учнівської молоді.

Література:

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. – К.: ІЗИН, 1998. - С. 203.
2. Чистякова С.Н., Захаров А.А. Профессиональная ориентация школьников: Организация и управление. – М., 1987. – С. 102.
3. Осницкий А.К. Проблемы исследования субъектной активности // Вопросы психологи, 1996.-С.5 -19
4. Омельченко Г. Профорієнтація і професійний профіль // журнал «Директор школи, ліцею, гімназії». – 2008. -№ 2
5. Фіцула М. Педагогіка. [Електронний ресурс] / М.М. Фіцула– Режим доступу: (http://pidruchniki.ws/1047031935033/pedagogika/proforiyentatsiyana_robota_shkoli)
6. Русова В. Організація психологічного супроводу науково-дослідної роботи старшокласників до конкурсу МАН України [Електронний ресурс] / В. Русова – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nivoo/2010_4/38.pdf
1. Портер М. Конкуренция: пер. с англ. / М. Портер; [под ред. Я.В. Заблоцкого]. – М.: Вильямс, 2001. –495 с. 107
2. Національна доктрина розвитку освіти України // Освіта України. –2002. –№ 33. –С. 4-6.
3. Професійна орієнтація: підручник / [Єгорова Є. В. [та ін.]; за ред. О.М. Ігнатович. –Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. –240с
4. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. –М., 1996. –308 с.
5. Митина Л.М. Психология развития конкурентоспособной личности /Л.М. Митина. –М.: Московский психолого-социальный институт НПО “МОДЭК”, 2002. –400 с.
6. Морін О.Л. Забезпечення професійного самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу / О.Л. Морін // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. –Кіровоград: Імекс-ЛТД. –2014. –Вип. 18, кн. 2. –С.15–23